

למזלה של ההיסטוריה היהודית לא הוע'
דה תוכנית זו מעולם במיחן המציאות.
ולב איך התכונן דויד שאלתיאל לתפקידו
היסטורי, מסתבר מתוך סיפורו של איש
סה ההגנה, שנשלח או לחיפה כדי לעבד
ת תוכנית המיבצע. סיפר אז אותו מפקד,
שבו מחיפה:

„ביגשתי לשאלתיאל במיפקדה שלו, על
גג של אחד הבתים ליד שוק תלפיות.
דבר הראשון שהתרשמתי ממנו היה מיתקן
זל שתי מגרות ליד הדלת. אחת היתה
דומה ואחת ירוקה. כשדלקה האדומה, מש'
על שהמציא הגנה, ואסור להפריע לו. כש'
לקה הירוקה, מותר היה להיכנס.

„ביקשתי משאלתיאל מפה של האזור,
וזה הגיש לי מפת-יירים, בה היו מסומ'
ים קריאטובוסים ונקודות בעלות עניין
'טוריסטים. אמרתי לו בעדינות שאיני
זמנחון למטה כזאת, אלא למטה טופוגרפית,
1:100,000. הוא הבטיח להשיג כזאת
למחרת היום.

„למחרת, כשחיכיתי לו, הופיע במכונית'
ספורט פתוחה. הוא הומין אותי להכנס
דבר תנופה אל ראש הכרמל, לקפה
אנוראחה. שם התיישב ליד שולחן-פינה,
הניח את ידיו על הנוף המרהיב של חיפה
אמר: מה, צריך מפות? זה יותר טוב
מכל מפה. אני תמיד יושב כאן.

★ ★ ★
מך הש"י לירושלים

י תכן כי פרשה זו ודומות לה הש'
סיעו על המטכ"ל. שאלתיאל יוחרר
1943 מתפקידו הפיקודי, הועבר שוב
לשטחים שהיו קרובים לו יותר. הוא נשלח
לצפת כנגד הסוכנות היהודית, עסק ב'
הצלה וברכש. ש טחו בו היה יכול היה
לנצל את ידיעותיו המקיפות בנושאים
אלה.

משך תקופה קצרה ניתן לשאלתיאל להת'
קרב למיבצעים מקומיים. כשקם ב'1945
מיבנה-הגג של שלוש תנועות המחתרת,
שנקרא „תנועת המרי העברי“, ניתן לשאל'
תיאל תפקיד של קצין-המיבצעים של מיבנה
זה. אך למרות שהביורגראפיה מסבירה כי
בתפקיד זה החזיר לתנועת-המרי שיטות
של המאקי הצרפתי, היה זה תפקיד ריק
פתוח, במידה רבה, כי כל אחת משלוש
המחתרות הטיפלה להכנת את מיבצעי לכה,
ואילו „תנועת המרי“ היתה רק מוסד של
תיאום והתלפת אינפורמציה.

יתכן כי ראשי ההגנה הבחינו שכישורו
היחיד של שאלתיאל מתבזבז. על כן מונה
מיד עם פירוק תנועת-המרי לראש הש"י של
ההגנה — תפקיד שכלל או בעיקר מלחמה
בארגוני-הפורשים, חטיפות, עינויים ומסירת
לוחמים לבולשת הבריטית. הוא שירת בתפק'
קיד זה עד פברואר 1948, כאשר קיבל לידו
את התפקיד היחיד בארץ שחייב שיתוף-
פעולה הדוק עם הפורשים — הפיקוד על
הגנת ירושלים, בה תפסו כוחות אצ"ל ו'
לחיי מקום חשוב.

מדוע נבחר דהקא איש זה לתפקיד ה'
גורלי?

ירושלים היתה באותה תקופה הגירה ה'
קשה ביותר של המלחמה. בעיר עצמה היתה
ההגנה חלשה הרבה יותר מאשר בכל מקום
אחר בארץ. היא לא הצליחה לכוון שורשים
בנוער הירושלמי הטוב. נוצר זה התגייס
בעיקרו לאצ"ל וללח"י, שלא ריתקו אותו
לעיר, אלא השתמשו בו במקומות שונים
ברחבי הארץ.

יתר על כן, שמונה וסלתה של ירושלים
לא היתה בת המקום. היא היתה מורכבת
מפקידי המוסדות הלאומיים ומסטודנטים,
שלא צמחו בעיר ושברובם לא נשארו בו,
כאשר פרצה המלחמה. רבים מתוך אלה
התגייסו והקא לפלמ"ח, או נשלחו למטרות
הגבוהים, ואבדו להגנה העירונית. גם הר'
כב האוכלוסייה של העיר — הפועלים לעדות
ולכתות — השפיע על הכוח המקומי.

★ ★ ★
סיום אסטרטגיה

מ בחינת האפקטה היתה ירושלים
עמדה קדמית כמעט מנותקת מן העורף
היהודי שלה, בשפלה. כאשר חללו הערבים
למבור, מוזן ליהודים, היה כל שקיקמה
צריך ללבור את 63 הקילומטרים בכביש
הפגיע המזדחל מתלאביב. התנועה היתה
בשיירות, שהתמעטו והלכו, עד אשר נותקה
העיר כליל — מצור שנטרף רק לפרקים
קצרים עליידי מיבצעים גדולים.

בעיר עצמה התנהלו הקרבות סביב כמה
כיסים שכונתיים עבריים, שהקשר ביניהם
היה קשה ונתון לפגיעה מצד השכונות
הערביות. הנוזית — אם אפשר בכלל לקרוא
לה כך — היתה ארוכה, חיבה להתחזק
כוחות גדולים בהגנה טקטית גרידא. מקו'
מות מרוחקים — כמו היישובים הסמוכים,
(המשך מעמוד 10)

מפקדו של האירגון

„הוא

מאת

מרדכי רענן

בוע לפני שמיקי מארכוס נהרג ב'
מחנה מעלה-החמישה, צילצל הסלפון
במשרדי במטה האצ"ל בירושלים. דיבר
דויד שאלתיאל, מי שהיה מפקד ההגנה
באותו אזור. „יש איזשהו ענין שאני
הייתי רוצה לשוחח עליו איתך“, הודיע.

קבענו פגישה במשרדו, בבנייני המוס'
דנת הלאומיים. נוכחו, מלבד שאלתיאל
ואנוכי, גם קצין המיבצעים של ההגנה
„אלדר“, וקצין המיבצעים של אצ"ל יהושע
„גל“ גולדשמידט. בפגישה זו סיפר שאל'
תיאל כי מונה מפקד חדש של התנו'
קולונל אמריקאי בשם מארכוס, שברצונו
לקיים פגישה משותפת של מפקדי המחוז
של ההגנה, האצ"ל והלח"י.

הפגישה צריכה היתה להתקיים למחרת
היום. שאלתיאל ביקש שאופיע בתלבושת
צבאית — אשר לא היתה לי. או היינו
עדיין במחתרת, ובירושלים ישבו הבריטים.
הוא סידר לי פגישה עם חייט, איש ה'
הגנה, שתפר לי במשך הלילה חליפה
צבאית מהודרת. לחייט לא היה חשמל, כי
ברחוב בן-יהודה המופצץ נותקו קווי-
חשמל. בפקודת שאלתיאל הותקן קו-ידר
גנראטור, להפעלת מכונת-התפירה החשמלית.
כשעה לפני מועד הפגישה הודיעני שאל'
תיאל שהפגישה נדחתה, אך הוא היה רוצה
לקיים דיון על תוכנית אצ"ל ביחס ל'
הגנת ירושלים. באתי עם קצין המיבצעים
שלי והתחיתי בפניו את התוכנית.
היתה זו תוכנית מבוססת בעיקר על
שיקולים צבאיים. ההנחיה היסודית היתה,
אין יש להוציא את ירושלים ממערך ה'
יחיד. אם נסתכל במפת ישראל המערבית,
ניחוח כי צומת-ירושלים הינה הצומת
החיונית — ולמעשה, היחידה — בכל
מערך צבאי של עבר-הירדן ושל הלגיון ה'
עברי. נצייר לעצמנו את המערך הירדני של
אז: מערך הגנתו, המבוסס על שורת ערים
ומיבצרים, מצפון לדרום — ג'נין, שכם,
ירושלים, חברון, באר-שבצ. כולן מחוברות
בכביש אסטרטגי אחד.

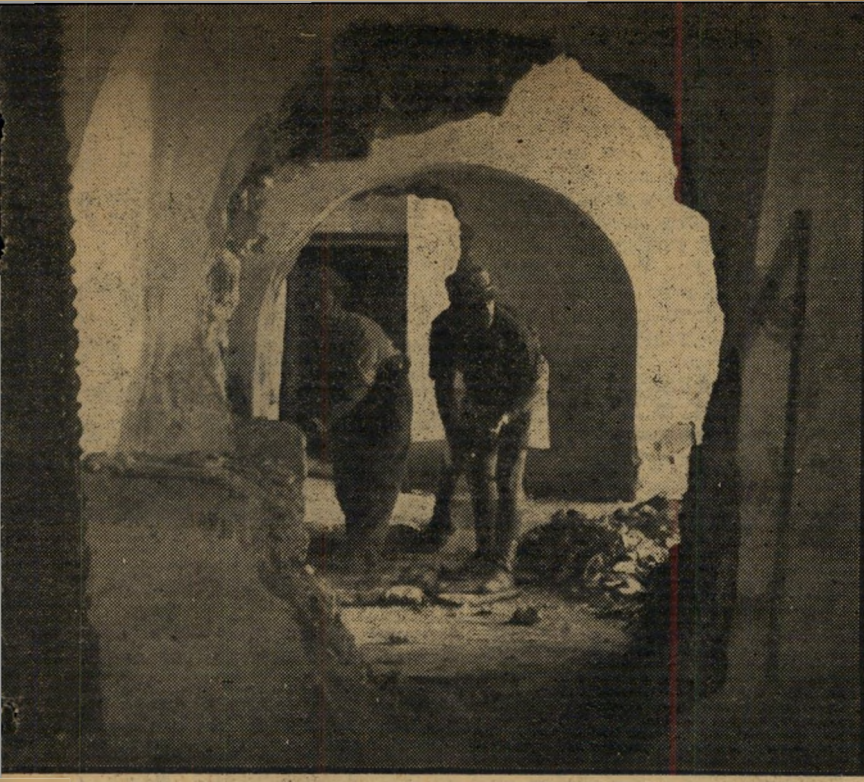
הקשר הרציני היחיד בין עבר-הירדן ל'
בין כל המערך הזה, מערבה לירדן, הוא
כביש עמאן-ירושלים. זהו עורק התחבורה
היחיד בו אפשר להעביר צבא ואספקה
בקנה-מידה של לוחמה מודרנית. כיבוש
הצומת, בקוטר של 10 קילומטרים סביב
העיר, היה ללא ספק מקצועי לחלוטין את
כל המערך הירדני וגורם לנסיגה מבוהלת
עד לגדה המזרחית.

★ ★ ★
הפגישה שדא נתקיימה

ש אלתהיל הסכים בקחים כנליים
לתוכנית-האב, כפי שקראתי לה, אך
מצידו הדגיש שפתיחת הדרך בין השפלה
לירושלים חשובה יותר. על כן, לדעתו,
צריכות הפעולות להתחיל ממערב ליר'
שלים, ורק עם השלמת הפעולה הזו נוכל
לגשת לכיתור ולכיבוש העיר כולה, בהת'
אם לתוכנית.

אגב שיחה הסביר כי בירור זה אינו
אלא ליבון מוקדם של השקפות, לקראת
הפגישה עם מארכוס שנדחתה למספר ימים.
על מועד קיומה של הפגישה, עוד יודיעני.
„כמה זמן למפרע דרוש לך לקבל הודעה
על הפגישה?“, שאל. „בכל עת“, עניתי.
על כך הגיב: „אה, שכחתי, חליפה כבר
סידרתי לך. אין כבר בעיות.“
בעודי מנחה לפגישה, נמסר לי עליידי
שירות הידיעות של האצ"ל, כי תוכניתו
של מארכוס קרובה מאוד, בקויה הכלליים,
לתוכניתי. אין הפגישה לא התקיימה. במ'
קומה היערה ההודעה כי הקולונל מארכוס
נורה ונהרג עליידי שומר בלתי-יהודי, במח'
זו של ההגנה, בסביבות ירושלים. גירסה
נה אז קיבלה אישור עד היום ועובדה היא
ששרם נמצא העוז לפרסם את מסיבות
מותו של מארכוס. עם מותו, לא מונה
מפקד חיות חדש והמפקד נשאר בידי שאל'.
תיאל.

אינני רוצה במקום זה ובמקרה זה להי'

לוחמים בעמדה ירושלמית: מדוע נפלו?

בתלאביב הועמדו או לרשותי ארבע
כשאיות עמוסות נשק מכל הסוגים. היה
זה אחרי ההתקפות על הרכבת בזכרון
יעקב ועל מחנה הצבא בפרס תנה, בהן
לקח האצ"ל שלל של מרגמות, פגזי-מר'
גמות שלושה אינץ' של הצבא הבריטי,
וכן מיקלעים, תתי-מיקלעים, רובים ותח'
מושת. חלק מהנשק הועמד לרשות ירושלים.

נוסף לזה באה אתנו פלוגה מוגברת,
במונחים של הימים ההם — כמאה איש —
אשר צורפה גם היא לשירה כדי להגביר
את הכוח הלוחם בעיר. השירה יצאה לפ'
נות ערב, דרך כניש בורמה אשר נפתח
רק יומיים קודם לכן לתנועה. כשהגענו
לחולדה, מצאנו את הכביש חסום עליידי
שני משוריינים של ההגנה. הנשק בידי
החוליה המשמר כחזן אלינו.

פניתי אל האחראי במקום וביקשתי ממנו
שיפנה את הדרך. הוא השיב כי קיבל
פקודה שלא לתת לנו לעבור. הודעתי
שאחזנו נפרוץ את הדרך בכוח ויעצתי לו
לשקול אם כוחותיו מספיקים כדי למנוע
את הפרצה. רק משראה שאנשי מכתבים
את הברנים ונטלים רימונים לידים, הזין
את המשוריינים ונתן לנו לעבור.

אך הדרך לירושלים לא היתה עדיין
פתוחה לפנינו. ליד הכפר הערבי בבית
ג'ין נמצא הקטע הקשה ביותר של דרך
בורמה, בו נהגו לגרור את המשאיות אל
ראש הגיבעה עליידי טראקטורים. כשהגענו
לרגלי הגבעה הודיע לנו האחראי במקום, כי
קיבל הוראה לא לגרור את הרכב שלנו.
גם כאן נאלצתי לאיים בשימוש בכוח, אך
האיום לא עזר. העמיתי את ארבע המש'
איות שלנו לרוחב הדרך הבלתי-סלולה
וחסמתי את הגישה אליה. חשבתי שכאשר
תגיע השירה שלהם, לא תהיה להם בר'
דה אלא גם להעלות אותנו.

כחינו כשעה, אך שום מכונית לא
הופיעה. או אימתי להשתלט על הטרק-
טורים בכוח ואחרי שיחות ארוכות באל'
חוט עם מפקדו ולנוכח הסכנה של פריצת
הדרך עליידי כוחותי, ניאות האחראי להעלות
את המשאיות.

כנס לרקע הפוליטי, אשר אומרים כי הכריע
את הכף בעד איהתגרות בלגיון הערבי —
ולו גם במחיר הפקרת העיר העתיקה. בר'
צוני לעמוד רק על מספר נקודות —
עובדתיות כולן — המוכיחות את הח'
לטת הממשלה, בראשותו של בן-גוריון,
לא לשנות את הסטאטוס-קו בירושלים.
לפי עדות שאלתיאל, בראיון שמסר
לכתב הבוקר לפני מספר חודשים, היתה
ברשות ההגנה, עם פרוץ הקרבות בירוש'
ליום, כמות מגוחכת של נשק, אשר לא
עמדה בשום יחס לצרכי הגנתה של עיר
שלמה — שלא לדבר על פעולות-התקפה.

בפגישה עם שאלתיאל, כאשר טענתי כי
יש להעביר נשק נוסף לירושלים, הוא ענה
לי בשחצנות: „לך טוב. אתה צריך לחשוב
רק על ירושלים. אני צריך לחשוב על כל
הארץ. אין לנו מספיק נשק ואיננו יכולים
להגדיל במידה ניכרת את כמויות הנשק
של כוחותינו בירושלים.“

על כך עניתי לו כי מיפקדת האצ"ל
יכולה להפריש נשק לכוחות האצ"ל בירור'
שלים, ואף מוכנה להעבירו במטוס שלנו.
הודעתי גם שאני רוצה להשתמש בשדה'
התעופה הקטן שליד שכונת מוג'ניפורי, ל'
צורך נחיתת המטוס ופירוק הנשק.

שאלתיאל השיב שעלי לקבל אישור לכך
מהמטה הכללי. למרות פניית חוזרות ו'
גינות מצדי, לא הודיע לי שאלתיאל
את תשובת המטה, אלא דחה אותי בתי'
רוצי-סרק, בעיקר — בעלי אופי מנהלתי.
באחת מפגישותינו הודעתי לו כי מטוסנו
יגיע למחרת היום וכוחותי ישלטו על
שדה-התעופה לצורך פריקתו — אם לא
אקבל עד אז את הסכמת ההגנה לנחיתה.
אותו יום נפל המטוס בשמי רמלה. היה
זה מטוס הפייפר הבודד שעמד לרשות
האירגון. אחרי מקרה זה הודעתי לשאל'
תיאל כי מאחר ואין למטה ההגנה אפשרות
להפריש נשק לירושלים ובכל זאת רעבה
העיר לנשק — שמא יעמיד לרשותנו מטוס
של ההגנה כדי להעביר נשק של האצ"ל
מתלאביב לכוחותי בבירה.

כהדגמה של התירוצים בהם השתמש
השיחה הבאה:
אני: מה עם הטיסה של אתמול?
שאלתיאל: אתמול הבאנו ציוד רפואי.
אני: מה עם הטיסה של היום?
שאלתיאל: היום הגיעו פגזים למרגמות.
אני: מה עם הטיסה של מחר?
שאלתיאל: מחר נעביר רובים שלנו.
כעבור יומיים נגשתי עמו שנית ו'
שאלתי כמה רובים הגיעו. תשובתי היתה:
„לא הגיעו רובים. אישיות חשובה מאוד
באה לביקור בירושלים.“ מאוחר יותר התי'
ברר לי שהאישיות החשובה היה פקיד
בסוכנות היהודית, שבא, בין השאר, להסי'
דיר את הוצאת משפתו מן העיר הנצורה.

כדוגמה נוספת להחלטת דויד שאלתיאל
למנוע מאיתנו תוספת-נשק, יכול לשמש
הסיפור הבא: ביום הראשון של ההפוגה
נסעתי כנהג של מכונית-משא בשירה
ריקה שירדה מירושלים לתלאביב. עברנו
בלאטרון דרך קחי הלגיון, בחסות האו"ם.
מטרה נסיעתי היתה להעביר נשק וחיי'
לים, אנשי אצ"ל לירושלים.

★ ★ ★
פריצה לרא תבנית

תי דוגמאות אלה מבהירות מעל
לכל ספק מה היה הקו שהינתה את
פעולת ההגנה באזור ירושלים: מניעת נשק
שאין לה פיקוח אישיר על הפעלתו. כי
ברגע שהאצ"ל היה אוגר כוח במידה מס'
פקת, לא הגה כל בטחון להגנה, כי אכן